

BAIPURSYNULY
UNIVERSITY

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ АТЫНДАҒЫ
ҚОСТАНАЙ Өңірлік университеті

КОСТАНАЙСКИЙ РЕГИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АХМЕТА БАЙТҰРСЫНҰЛЫ

СҰЛТАНҒАЗИН ОҚУЛАРЫ

«БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЗАМАНАУИ ЗЕРТТЕУЛЕР:
ТЕОРИЯ, ПРАКТИКА, НӘТИЖЕЛЕР»
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ

СУЛТАНГАЗИНСКИЕ ЧТЕНИЯ

МЕЖДУНАРОДНАЯ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
«СОВРЕМЕННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
В ОБРАЗОВАНИИ: ТЕОРИЯ,
ПРАКТИКА, РЕЗУЛЬТАТЫ»

Костанай 2024

УДК 37
ББК 74
С

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

- **Куанышбаев Сеитбек Бекенович**, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің Басқарма Төрағасы-Ректоры, география ғылымдарының докторы, Қазақстан Педагогикалық Ғылымдар Академиясының мүшесі / Председатель Правления-Ректор Костанайского регионального университета имени Ахмет Байтұрсынұлы, доктор географических наук, член Академии Педагогических Наук Казахстана
- **Жарлыгасов Женис Бахытбекович**, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің Зерттеулер, инновация және цифрландыру жөніндегі проректоры, ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор / Проректор по исследованиям, инновациям и цифровизации Костанайского регионального университета имени Ахмет Байтұрсынұлы, кандидат сельскохозяйственных наук, ассоциированный профессор
- **Радченко Татьяна Александровна**, жаратылыстану ғылымдарының магистрі, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің «Физика, математика және цифрлық технологиялар» кафедрасының меңгерушісі / магистр естественных наук, заведующий кафедрой физики, математики и цифровых технологий Костанайского регионального университета имени Ахмет Байтұрсынұлы
- **Алимбаев Алибек Алпысбаевич**, PhD докторы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің «Физика, математика және цифрлық технологиялар» кафедрасының қауымдастырылған профессорының м.а. / доктор PhD, и.о. ассоциированного профессора кафедры физики, математики и цифровых технологий Костанайского регионального университета имени Ахмет Байтұрсынұлы
- **Телегина Оксана Станиславовна**, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің «Физика, математика және цифрлық технологиялар» кафедрасының аға оқытушысы / старший преподаватель кафедры физики, математики и цифровых технологий Костанайского регионального университета имени Ахмет Байтұрсынұлы
- **Шумейко Татьяна Степановна**, педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің «Физика, математика және цифрлық технологиялар» кафедра профессорының м.а. / кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, и.о. профессора кафедры физики, математики и цифровых технологий Костанайского регионального университета имени Ахмет Байтұрсынұлы

СҰЛТАНҒАЗИН ОҚУЛАРЫ: халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары, 2024 жылдың 15 қараша.- Қостанай: Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, 2024. – 374 б.

СУЛТАНҒАЗИНСКИЕ ЧТЕНИЯ: материалы международной научно-практической конференции, 15 ноября 2024 года. - Костанай: Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, 2024. – 374с.

ISBN 978-601-356-413-5

«Сұлтанғазин оқулары» Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары жинағында қазіргі білім берудің өзекті мәселелеріне арналған ғылыми мақалалар ұсынылған: физиканы оқытудағы жаңа әдістер мен технологиялардың тәжірибесі мен болашағы, математиканы зерттеу мен оқыту мәселелері қарастырылған; информатиканың ғылым ретіндегі тарихы, қазіргі жағдайы және даму болашағы, кәсіби білім берудің мәселелері мен келешегі ашылды. Жинақтағы материалдар ғалымдардың, оқытушылардың, магистранттар мен студенттердің қызығушылығын тудыру мүмкін.

В сборнике материалов Международной научно-практической конференции «Султангазинские чтения» представлены научные статьи по актуальным вопросам современного образования: рассмотрены опыт и перспективы новых методов и технологий в преподавании физики, проблемы исследования и преподавания в математике; раскрыты история, современное состояние и перспективы развития информатики как науки, проблемы и перспективы профессионального образования. Материалы сборника могут быть интересны ученым, преподавателям, магистрантам и студентам.

УДК 37
ББК 74

Рекомендовано к изданию Ученым советом НАО «Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы» от 27.11.2024 года, протокол № 17

© Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, 2024
© Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, 2024

4. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30927376 Закон Республики Казахстан «О Медиации» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2023 г.)
5. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1600000488>
6. Байсалов, А. "Цифровизация и правовая система Казахстана". Астана: Юридическая литература, 2022.
7. Камалова, С. "Международное сотрудничество в праве: Перспективы Казахстана". Алматы: Издательство "Наука", 2021.
8. Оразбаев, Н. "Юридическое образование в Казахстане: Актуальные вопросы". Журнал "Право и экономика", 2023.
9. Ускенбаева, Р. "Альтернативное разрешение споров в Казахстане". Журнал "Юриспруденция", 2022.

УДК 821.512.122

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ХАЛЫҚ АҒАРТУ САЛАСЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ

Койшыгулова Динара Жомартовна
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы ҚӨУ
7М02301 – Қазақ филологиясы
білім беру бағдарламасының ғылыми
және педагогикалық бағыты бойынша
2 оқу жылы магистранты

Аңдатпа

Мақалада қазақ ағартушылығының көрнекті өкілі Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық қызметі мен шығармашылығы қарастырылады. Алтынсариннің ұлттық білім беру жүйесін қалыптастырудағы рөлі, оның балаларға арналған оқу құралдары, мектептердегі инновациялық әдістері және халықтық педагогиканы насихаттаудағы үлесі талданады. Ағартушының эстетикалық және адамгершілік тәрбие берудегі көзқарастары, сондай-ақ қазақ мәдениеті мен дәстүрлерін білім беру процесіне енгізу тәсілдері сипатталады.

Кілттік сөздер: Ағартушы, педагогика, білім беру, қазақ мектебі, оқу құралдары халықтық педагогика

Аннотация

В статье рассматриваются педагогическая деятельность и творчество видного представителя казахского просвещения Ибрая Алтынсарина. Анализируется роль Алтынсарина в формировании национальной системы образования, его вклад в популяризацию детской учебной литературы, инновационных методов в школах и народной педагогики. Характеризуются взгляды Просветителя на эстетическое и нравственное воспитание, а также подходы к внедрению казахской культуры и традиций в образовательный процесс.

Ключевые слова: педагогика, педагогика, образование, казахская школа, учебные пособия народная педагогика

Abstract

The article discusses the pedagogical activity and work of Ibray Altynsarin, a prominent representative of the Kazakh enlightenment. The role of Altynsarin in the formation of the national education system, his teaching aids for children, innovative methods in schools and his contribution to the promotion of folk pedagogy are analyzed. The views of the educator in aesthetic and moral education, as well as ways of introducing Kazakh culture and traditions into the educational process are described.

Keywords: educator, pedagogy, education, Kazakh school, teaching aids folk pedagogy

Қазақ педагогикасының негізін салушылардың бірі, алғаш қазақ даласында демократиялық мектеп ашып, қазақ балаларын ғылым-білім саласына бастаған – Ыбырай Алтынсарин. Ағартушы педагог, этнограф, ғалым, қазақ әдеби және жазба әдеби тілінің негізін қалаушы, жазушы, ақын, орыс графикасы негізінде қазақ алфавитін жасаушы.

Ыбырай Алтынсарин қазақ даласында мектеп ашумен қатар, сол мектептерді заман талабына сай жабдықтап, білім алушыларға арналған оқу құралдарын жарыққа шығарып, жаңашыл педагогтарды тәрбиелеуге күш салады.

Ыбырай Алтынсариннің жетістіктері оның білім деңгейінің, шығармашылық ізденістерінің және қажырлы еңбегінің нәтижесі болып табылады. Ол алғашқы білімін 1850-1857 жылдары Орынбордағы қазақ балаларына арналған жеті жылдық мектептен алады. Мектепті бітіргеннен кейін (1857-1859) ауылына оралып, атасы Балқожа бидің қарамағында хат жүргізуші болып жұмыс істейді. 1859-1860 жылдары Орынбор облыстық басқармасында кіші тілмаш (аудармашы) қызметін атқарады. 1860 жылдың жазынан бастап Торғай өңіріне қайта оралып, ағартушылық қызметпен айналысады.

Алғашқы жылдары Торғай қаласындағы қазақ балаларына арналған бастауыш мектепте оқытушы болып қызмет етеді. Кейіннен, 1869 жылы, Алтынсариннің ұсынысымен бұл мектеп орыс-қазақ училищесіне қайта құрылды. 1879 жылдың қыркүйек айында Торғай облысы мектептерінің инспекторы болып тағайындалады. Ол халық ағарту ісіне белсене араласып, Торғай қаласында 1883 жылы қолөнер мектебін ашады, бұл қазақ даласындағы техникалық мәні бар алғашқы оқу орны болды.

Ағартушы педагог өзінің алғашқы оқушыларының оқу-білімге деген қызығушылығын Н.Ильминскийге жазған хатында қуанышын былайша жеткізеді: «8 қаң-тарда көптен күткен арманым іске асып, мектеп ашылды. Оған қырғыздың (қазақтың) 14 баласы түсті. Бәрі де жақсы, зерек балалар. Мен балаларды оқытуға қызу кірістім» деп жазады [1. 17 б]

Сондай-ақ, Қостанай, Торғай, Ырғыз, Ақтөбеде орыс-қазақ училищелері жанында қолөнер бөлімдері, Орск қаласында қазақ мұғалімдерін даярлайтын мектеп, Ырғызда қыздар училищесі мен қазақ қыздарына арналған интернат (1888), Қостанайда ер балаларға арналған бір кластық орыс мектебі, Торғай облысы уездерінде екі кластық төрт мектеп жанынан кәсіптік білім беретін оқу орындары және Торғайда қыздар мектебі (1890) ашылады. Кейіннен мұндай мектептер Қостанайда (1893), Қарабұтақта (1895), Ақтөбеде (1896) де іске қосылады. Ы.Алтынсарин Орынбор шекаралық комиссияның төрағасы, генерал шеніндегі ірі әскери шенеунік В.В. Григорьевке жазған хатының мазмұнындағы «бірнеше қазақ офицері», «сіз нұсқаған бағытпен жүріп» деген жолдар – қазақ даласындағы әскери бекіністерде мектеп ашу үшін аттанғанын байқауға болады [2. 8 б].

Ыбырай Алтынсариннің әлеуметтік, қоғамдық, ағартушылық, ғылыми-педагогикалық, дүниетанымдық және рухани-адамгершілік көзқарастарының қалыптасуына бірнеше фактор әсер етті:

1. Өскен ортасы: ата-анасы, атасы Балқожа, туыстары, ауылдастары және басқалар.
2. Халық ауыз әдебиеті: ертегілер, аңыз-әңгімелер, эпостық жырлар, мақал-мәтелдер, сондай-ақ әдет-ғұрыптар, салт-дәстүрлер, музыкалық шығармалар мен қолөнер.
3. Туған өлкенің табиғаты.
4. Өнер адамдары: би-шешендер, ақын-жыраулар, жыршы-термешілер, әншілер мен күйшілер.
5. Орынбор мектебі және оның оқытушылары.
6. Орыс шығыстанушылары: В.В. Григорьев, Н.И. Ильминский, В.В. Катеринский, В.Н. Плотников және басқалар.
7. Орыс педагог-ғалымдарының еңбектері: К.Д. Ушинский, Л.Н. Толстой және т.б.[1]

Осы факторлардың ықпалымен Ыбырай ағартушылық қызметінде жоғары нәтижелерге жетті: ол заманына сай білім алып, орыс тілін терең меңгерді, орыс зиялыларымен, ғалым-жазушылармен танысып, олардың көркем әдеби шығармаларын оқыды. Сонымен қатар, ол білім мен ғылымның болашақ ұрпақ үшін маңызын түсініп, адамгершілік қасиеттерін дамытты. Өз ұлтының мәдениетін, ана тілін, туған елін сүйе отырып, орыс мәдениетін де құрметпен қабылдады. Ол туған халқының өмірін жақсартуға, олардың сауатын ашуға ұмтылып, дүниетанымын, эстетикалық көзқарасын жетілдірді. Ыбырай халық ауыз әдебиеті мен әдет-ғұрыптарының үздік үлгілерін жинап, өлеңдер мен әңгімелер жазды, бұл шығармалары оның оқулықтары мен мақалаларында көрініс тапты.

1. Этнографиялық мақалалары (1867):
 - «Орынбор ведомоствосы қазақтарының өлген адамды жерлеу және оған асберудәстүрінің очеркі»;
2. «Орынбор ведомоствосы қазақтарының құда түсу, қыз ұзату және той жасау дәстүрлерінің очеркі» жән.т.б. 1870 жылы Орынборлық бөліммен жарияланады [3. 173б].
3. Қазақ хрестоматиясы (оқулық, 1879).
4. Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралы (1879ж).
5. Қазақтың болыстық мектептері туралы записка (1868).
6. Өзінің шығарған өлеңдері мен әңгімелері, халық ауыз әдебиетінің үлгілері (ертегілер, мақал-мәтелдер, жұмбақтар, әндер, ойындар және т.б.).
7. Балалар әдебиеті тақырыбына жазылған орыс классиктерінің қазақ тіліне аударған шығармалары. Мысалы, Крыловтан «Егіннің бастары», «Қарғаментүлкі», «Қайырымды түлкі», Лев Толстойдан «Полкандегенит», «Силинші», И.И.Дмитриевтен «Екішыбын», орыс хрестоматияларынан, көбінесе Паульсонның хрестоматиясынан «Төкаппаршылық», «Дүние қалай етсең табылады», «Талаптың пайдасы», «Үшұры», «Алтын шеттеуік», «Аурудан – аяған күштірек», «Әке мен бала», «Білгеннің пайдасы», «Асыл шөп», «Бақша ағаштары», «Жаман жолдас», «Мейірімді бала» сияқты көптеген шығармаларды аударды [4. 5б].

Ыбырай Алтынсариннің өлеңдері мен аударма шығармалары мазмұнды, көркем, балалардың жас ерекшелігі мен білім деңгейіне сәйкес, түсінікті және тәрбиелік мәні жоғары болып табылады. Аталған оқулықтар мен мақалалар халықтық принципке негізделген. Мысалы, «Қазақ хрестоматиясы» оқулығына халық ауыз әдебиетінің үлгілері енгізілген. Ыбырай бұл еңбекті жазуда орыс педагогтары К.Д. Ушинский мен Л.Н. Толстойдың халықтық принципке негізделген оқулықтарын үлгі тұтады. Хрестоматия төрт бөлімнен тұрады:

- Бірінші бөлім: тақпақтар, балаларға арналған әңгімелер, ертегілер, оқушылардың туысқандарына хат жазу үлгілері.

- Екінші бөлім: үлкендерге арналған әңгімелер.

- Үшінші бөлім: ауыз әдебиетінің үлгілері.

- Төртінші бөлім: мақал-мәтелдер.

Оқулық «Кел, балалар, оқылық» өлеңімен басталады. Бұл өлеңдерде ағартушы қазақ жастарын білім алуға және мәдениеттің жаңа дәстүрлерін меңгеруге шақырады.

Ыбырайдың оқулыққа енгізген қысқа әңгімелерінің тәрбиелік мәні зор. Қазақ халқының мәдени-әлеуметтік өмірін арқау еткен бұл әңгімелер балаларды адамгершілікке, ізгілік пен бауырмалдыққа, адал еңбек етуге, әділеттілік пен әдептілікке, ұстамдылық пен сабырлыққа, сондай-ақ білімді терең меңгеруге бағыттайды. Әңгімелердің мазмұны балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес құрастырылған. Мұны Ыбырайдың Н.И. Ильминскийге жазған хатынан да көруге болады. Онда ол қазақ балаларына қызықты анекдоттар, жұмбақтар және білімді арттыратын әңгімелер енгізуді ұсынады.

Ыбырайдың әңгімелерінің негізгі мақсаты – жастарды өнер-білімге, табиғатты қорғауға, еңбек арқылы адамгершілікке тәрбиелеу және халықты отырықшылыққа шақыру. Мысалы, «Бай баласы мен жарлы баласы» әңгімесінде бай баласы Асан жалқау, ал кедей баласы Үсенді еңбекқор ретінде көрсету арқылы таптық қасиеттерді сипаттаса, «Таза бұлақ» әңгімесінде табиғаттың адам өміріндегі маңызын көрсетеді.

Ыбырай балалар мен жастардың танымдық, рухани-адамгершілік және мәдени-этикалық қасиеттерін дамыту мақсатында халық ауыз әдебиетінің үлгілерін (ертегі, эпос, шешендік сөздер, аңыз-әңгімелер және т.б.) оқулыққа енгізеді. Хрестоматиядағы «Қобыланды» жырының үзіндісі мен ертегілер балаларды көркемдігімен, шынайылығы-мен баурайды, оларды қиындықтарды жеңуге және зерек болуға итермелейді [5. 176].

Хрестоматияда Ыбырай шешендік сөздерді тиімді пайдаланады. Оның мақсаты – балаларды тіл мәдениетімен таныстыру, сөз өнерін қадірлеуге үйрету, көркем әрі бейнелі сөйлеуге машықтандыру. Ол Жиренше шешен мен Избасты шешен туралы аңыздардан мысалдар келтіріп, олардың жағымды қасиеттерін үлгі етеді. Хрестоматияға енген шығармалардың барлығы адамгершілік-танымдық және дидактикалық бағытты ұстанады. Олар достыққа, ынтымақтастыққа, білім алуға шақырады.

Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық көзқарастары мен шығармашылығы қазақ халқының мәдениеті мен білім беру жүйесіне үлкен әсер етті. Оның мақал-мәтелдер мен халық музыкасының тәрбиелік мәнін жоғары бағалауы, балаларды адамгершілік, эстетикалық, еңбек этикасына тәрбиелеудегі рөлі ерекше.

Ыбырайдың мақал-мәтелдерді қолдануы — балалар мен жастардың тәрбиесіне бағытталған маңызды құрал. Ол халықтың даналығын, арман-тілегін, ақыл-кеңесін сөз мәйегі арқылы жеткізе білген. Мысалы, «Жоқтық – ұят емес, байлық – мұрат емес» деген сөздер арқылы ол материалдық байлықтың емес, рухани байлықтың маңыздылығын насихаттайды.

Халық музыкасы мен өнердің тәрбиелік мәнін Ыбырай жоғары бағалап, домбырамен ойнау және халық әндерін айту арқылы балаларға музыкалық тәрбие беруді мақсат еткен. Мектептерінде ән сабағын енгізу, концерттер ұйымдастыру, хормен ән айту дәстүрлерін қалыптастыру — оның оқу үдерісіндегі жаңашылдығының айқын дәлелі.

Ахмет Жұбановтың естелігінде айтылғандай, Ыбырайдың мектептерінде ұйымдастырылған хорлар мен музыкалық іс-шаралар қазақ жастарының мәдениетіне, өнеріне үлкен ықпал етті. Бұл дәстүрлер тек сол кезеңмен шектелмей, кейінгі ұрпақтарға да сабақ болды.

Ыбырай Алтынсариннің шығармашылығы мен педагогикалық әдістері бүгінгі таңда да өзектілігін жоғалтпайды. Оның еңбектері арқылы қазақ халқының мәдениеті мен білімінің дамуына зор үлес қосқанын атап өту қажет. Мақал-мәтелдер халықтың арман-тілегі, өсиеті, ақыл-кеңесі, ізгі ниеті мен сенімін білдіреді. Ыбырай Алтынсарин бұл бейнелі сөздерді балалар мен жастарды тәрбиелеудің (ақыл-ой, адамгершілік, эстетикалық, еңбек этикасы) құралы ретінде қолданады. Ол мақал-мәтелдерді өзінің өлеңдерінде, ертегі және аңыз-әңгімелерінде, сондай-ақ орыс достарына жазған хаттарында да пайдаланады. Мысалы, «Біз надан боп өсірдік, иектегі сақалды, Өнер – жігіт көркі» деген сияқты мақалдар арқылы ойдың түйінін жеткізеді. Тұжырымды әрі қысқа сөйлеу мәдениеттілік, ақыл-парасаттылық пен әдептіліктің белгісі екенін атап өтеді [6. 836].

Ыбырай халық музыкасының тәрбиелік мәнін жоғары бағалайды. Ол домбырада ойнап, қазақтың халық әндерін сүйіп айтатын. «Өнер көзі – халықта» деп, халық әндері мен күйлерін белгілі адамдардан (Нұржан, Орынбай, Сейтахмет және т.б.) тыңдап, олардың үлгілерін жазып алып отырады. Балаларға музыкалық және эстетикалық тәрбие беру мақсатында мектеп жоспарына ән сабағын енгізеді. Музыкалық аспаптарды, оның ішінде домбыраны сабақ барысында пайдаланады. Аспапта ойнауды үйрету дәстүрлі әдістер арқылы жүзеге асырылады: көрсету, естігенін қайталау, жаттығу және т.б.

Ыбырайдың мектептерінде концерттер өткізу, хормен ән айту және халық әндері мен күйлерін орындау дәстүрге айналады. Жергілікті байлар, билер, сұлтандар мен молдаларды әзіл-оспаққа

айналдыратын драмалық үйірмелер халық шығармашылығын кеңінен насихаттайды және орыс классиктері мен ағартушыларының шығармаларын (ән, өлең, мысал, әңгіме, ертегі) қазақ тілінде таратуға мүмкіндік береді. Ахмет Жұбанов өзінің естелігінде: «Ыбырай Алтынсарин далаға күйсандық әкелгізіп, өзі ұстаздық еткен мектептерде шәкірт балалардың басын қосып, бір дауысты хор ұйымдастырған... Мектептеріндегі әнді хормен айту дәстүрі революцияға дейін созылды» деп жазған.

Қорыта келе, Ыбырай Алтынсарин — қазақ ағартушылығының негізін қалаушылардың бірі, педагогикалық идеялары мен іс-әрекеттері арқылы ұлттық білім беру жүйесінің қалыптасуына зор үлес қосқан тұлға. Оның шығармашылығы мен педагогикалық әдістері қазақ халқының мәдениеті мен дәстүрлеріне негізделген, сонымен қатар батыстық білім беру тәжірибесін енгізуге бағытталған. Алтынсариннің мақал-мәтелдерді, халық музыкасын және өнерді тәрбиенің құралы ретінде қолдануы, балаларға эстетикалық және адамгершілік тәрбие берудегі маңыздылығын дәлелдейді. Ол білімнің тек теориялық қана емес, практикалық аспектілеріне де көңіл бөлген, шәкірттерінің шығармашылық қабілеттерін дамытуға ұмтылған.

Ағартушының мектептерінде концерттер, драмалық үйірмелер мен ән сабағының енгізілуі, халық шығармашылығын насихаттау арқылы жастардың рухани дамуына ықпал етті. Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық мұрасы бүгінгі таңда да өзектілігін жоғалтпай, ұлттық білім беру жүйесін жетілдіруде маңызды рөл атқарады. Оның идеялары мен әдістері қазіргі білім беру саласында да қолданылып, жастардың бойында патриотизм, мәдениет және өнерге деген сүйіспеншілікті қалыптастыруға септігін тигізеді. Ыбырай Алтынсариннің еңбектері - ұлттық тәрбиенің алтын қазынасы, ол болашақ ұрпаққа білім мен тәрбие берудің негіздерін қалайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Күзекбай Е. «Ұлы ұстаз мектепті қалай ашты?» – Алматы, Егемен Қазақстан, 2021. – 17 б.
2. Әбсадық А. «Түпнұсқа: Алтынсариннің Григорьевке жазған хаты» - Алматы, Егемен Қазақстан, 2023. – 8 бет.
3. Есеналина Ж.С. Взаимодействие научных обществ Западного Казахстана и Волго-Уральского региона во второй половине XIX — 30-е годы XX веков. - Ақтобе, 2008.- 282с
4. Ұзақбаева С. Қазақхалық педагогикасы. - Алматы, Глобус, 2013. - 271б.
5. Қазақ хрестоматиясы {Мәтін} /Ыбырай (Ибраһим Алтынсарин — Алматы: Білім, 2003 — 112 б.
6. Ұжым. жинақ. Ыбырай Алтынсарин тағылымы: Әдеби-сын мақалалар мен зерттеулер. Алматы. Жазушы, 1991. – 384 бет.

УДК 821.512.122

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННЫҢ ЭПИСТОЛЯРЛЫҚ МҰРАСЫ

Кулмагамбетова Ботагоз Жумағалиевна
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары, №17 ЖББМ
2-курс магистранты, А.Байтұрсынұлы атындағы ҚӨУ
Қазақстан, қ. Қостанай,
E-mail: kulmagambetova.botagoz@mail.ru

Аңдатпа

Өзектілігі және мақсаты: Қазақтың ғалым педагог-ағартушыларының ірі өкілдерінің бірі, қазақ даласында алғаш болып, білім қоңырауын соққан ағартушы-педагог, балалар әдебиетінің атасы, этнограф, фольклоршы, қоғам қайраткері, тіл тазалығы үшін күрескен Ыбырай Алтынсариннің эпистолярлық мұрасы арқылы ақынның өмірі мен ағартушылық қызметін, тыныс – тіршілігін, тұрмысы мен мінез – құлқын, достарына сыйластығын, туыстарына бауырмалдылығын, сонымен қатар, білім беру, мектеп ашу жолында халқына жаны ашып, келешегін ойлаған ағартушы бейнесін ашу. Ыбырай Алтынсариннің эпистолярлық мұрасын зерттеу, талдау, сол арқылы ақынның әдебиеттану саласының дамуына қосқан үлестерін зерделеу, саралау, еңбектеріне шолу жасай отырып, еңбектерінің мәнін ұғыну.

Түйінді сөздер: хаттар, мұра, педагог, ағартушы, қызмет, туыстық, достары, түпнұсқа.

Аннотация

Актуальность и цель: Изучение жизни и просветительской деятельности, жизнедеятельности, быта и поведения поэта через эпистолярное наследие Ибрая Алтынсарина, одного из крупнейших представителей казахского ученого педагога-просветителя, педагога-просветителя, который первым в казахской степи совершил колокол знаний, отца детской литературы, этнографа, фольклориста, общественного деятеля, борца за чистоту языка, открыть образ просвещенного человека, который, уважая своих друзей, заботясь о родных, а также сочувствуя своему народу и размышляя о будущем на пути к образованию, открытию школы. Изучение, анализ эпистолярного наследия Ибрая

МАЗМҰНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

ПЛЕНАРЛЫҚ ОТЫРЫС

ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

<i>Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университетінің Әлеуметтік-тәрбие жұмыстары жөніндегі проректоры, техника ғылымдарының кандидаты Темирбеков Нұрлыхан Мұқанұлы</i> Алғы сөз / Проректор по социально-воспитательной работе Костанайского регионального университета имени Ахмет Байтұрсынұлы, кандидат технических наук Темирбеков Нұрлыхан Мұқанұлы. Приветственное слово	3
<i>Жампеисова Корлан Кабыкеновна, д.п.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан.</i> Инновационные методологии в высшем образовании	4
<i>Усольцев Александр Петрович, д.п.н., профессор, Уральский государственный педагогический университет, г. Екатеринбург, Россия.</i> Реализация принципа наглядности при обучении физике в современных условиях	7
<i>Эндерс Петер, д.ф.-м.н., заочный доцент, Университет прикладных наук, г. Вильдау, Германия.</i> Использование оригинальных текстов ведущих мастеров, чтобы очевиднее выявить связи между областями физики	10

СЕКЦИЯ 1

ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢА ӘДІСТЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ТӘЖІРИБЕ, ПРАКТИКА ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

НОВЫЕ МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ФИЗИКИ: ОПЫТ ПРАКТИКА И ПЕРСПЕКТИВЫ

<i>Акмагамбетова Г.К.</i> Физика пәніне арналған жиынтық бағалау тапсырмаларын сабақ уақытында пайдаланудың тиімді әдістері	13
<i>Белгибаева А.Ж., Кульгускина Е.О.</i> Преимущества и трудности в проведении лабораторных работ по физике	18
<i>Гаппаров Ж.А.</i> Жобалау негіздері мен жасанды интеллект және SMART-технологияларының физика пәнін оқытудағы үйлесімді көрінісі	20
<i>Жусупов К.С.</i> Роль физики в подготовке специалистов новых профессий nanoиндустрии	25
<i>Касымова А.Г., Туктубаева С.А., Курмангалиева А.А.</i> Внедрение проблемного обучения и CLIL на уроках физики как средство развития исследовательских навыков учащихся	28
<i>Коновалюк А.Ю., Дёмина Д.С., Касымова А.Г.</i> Исследование опыта использования современных технологий обучения учителями физики в Костанайской области	35
<i>Курмангалиева А.А., Туктубаева С.А.</i> Анализ уровня подготовки учащихся 12-х классов к работе с экспериментальными данными и графиками на уроках физики: оценка навыков расчета погрешностей и построения графиков	38
<i>Омарова А.К., Калакова Г.К.</i> Как оценивать знания и навыки учеников на уроках физики: современные стратегии и практические советы	43
<i>Омырғали А.К., Телегина О.С.</i> Физический эксперимент в школе: этапы развития и его роль в учебном процессе	47

<i>Пепке В.С., Телегина О.С.</i> Особенности преподавания физики для одаренных детей	50
<i>Телягисова М.Т., Калакова Г.К.</i> Проблемное обучение на уроках физики в современной школе	52
<i>Фазылахметова А.Б., Нупирова А.М.</i> Физиканы оқытуда эксперименттік тапсырмаларды зерттеу әдісін қолдана отырып білім алушылардың функционалды сауаттылығын дамыту	56
<i>Ховалкина А., Телегина О.С.</i> Методические особенности и реализации коллаборативного подхода в процессе обучения физике	58
<i>Шмулова А.В., Калакова Г.К.</i> Цифровые образовательные ресурсы на уроках физики	63
<i>Шолпанбаева Г.А.</i> Физикалық ұғымды қалыптастыру ерекшеліктері	67

СЕКЦИЯ 2

МАТЕМАТИКА: ЗЕРТТЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

МАТЕМАТИКА: ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ И ПРЕПОДАВАНИЯ

<i>Тохметова М.Б., Орумбаева Н.Т.</i> Влияние системы динамической геометрии Geogebra на понимание геометрического смысла определенного интеграла	70
<i>Москаленко А.Т.</i> Применение W -функции Ламберта в решении физических задач	73
<i>Пономаренко Б.М.</i> Расширение полей	79
<i>Муратбек Р., Сәтбаева А.Ф.</i> Цифрлық ресурстарды қолдану арқылы оқушы деңгейін қалай көтеруге болады?	82
<i>Хасенова Г.Б.</i> Математиканы оқытудағы сараланған тәсілді зерттеу	85
<i>Рихтер Т.В., Ломова Л.А.</i> Электронные образовательные ресурсы как средство формирования профессиональных компетенций студентов, обучающихся по профессии «Мастер по лесному хозяйству» (на примере математики)	89
<i>Мирланұлы А.</i> Мектеп математика курсына тригонометриялық теңдеулер жүйесін шешу әдістерін қолдану	93
<i>Тапал У.Б., Бисебаева А.К.</i> Современные методы преподавания математики: от традиционного к интерактивному обучению	98
<i>Каиржанова А.К., Асканбаева Г.Б.</i> Математикалық сауаттылықта стереометрия бөлімін оқыту ерекшеліктері	104
<i>Асканбаева Г.Б., Алимбаев А.А.</i> Геометрияның кейбір теоремаларын олимпиадалық есептерді шығаруда қолдану	109
<i>Құрманбек Т.А., Асканбаева Г.Б., Алимбаев А.А.</i> Ізі 0-ге тең матрицалық жиындардағы $X^2 = A$ түріндегі теңдеуді шешу.	114
<i>Раисова Г.Т., Абилова К.А.</i> Планиметрические задачи на построение в курсе геометрии 7 класса	120
<i>Демисенова Ж.С., Жақсыбай Н.Ж.</i> Бесінші сынып оқушыларына бөлшектерді оқытуда функционалды сауаттылықты өмірлік мысалдармен қалыптастыру	124
<i>Абилова К.А., Захаров С.З.</i> Проблемы преподавания алгебры и начала анализа в школе: пути решения	127
<i>Демисенова Ж.С., Амирова Н.К.</i> Использование современных технологий для развития критического мышления на уроках алгебры в 8 классе как способ повышения мотивации к обучению	130
<i>Шулғауова С.Ж., Нурмагамбетова Б.С.</i> Бағдарланған есептерді оқыту арқылы оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамыту	133
<i>Фазылова А.А., Алдамбергенова К.Т.</i> Командное обучение и применение коллаборативных технологий в алгебре 8 класса	136

<i>Фазылова А.А., Ибрагимова Н.Е.</i> Электрондық білім беру ресурстарын оқушылардың математикалық ойлауындамыту үшін пайдалану	139
<i>Альмухамбетова А.А., Туматаев Д.Ж., Демисенов Б.Н.</i> Об изоморфизме классических алгебр Ли B_2 и C_2	142
<i>Байзахова Г.Р., Шунгулова З.И.</i> Негізгі мектепте геометрияны оқыту процесінде оқушылардың зерттеу дағдыларын қалыптастырудың педагогикалық шарттары	146

СЕКЦИЯ 3

ИНФОРМАТИКА ҒЫЛЫМ РЕТІНДЕ: ТАРИХ, ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

ИНФОРМАТИКА КАК НАУКА: ИСТОРИЯ, СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

<i>Акжигитов Е.М., Ерсұлтанова З.С.</i> Влияние нейросетей на музыку: новые возможности и вызовы	150
<i>Асембекова А.К.</i> Информатика ғылым ретінде: тарих, қазіргі жағдай және даму перспективалары	153
<i>Байғужина М.С.</i> Информатика как наука: история, современное состояние и перспективы развития	157
<i>Даулетбаева Г.Б., Қостанай Е., Даулетбаева А.</i> Роботтың сызық бойымен қозғалысының «Толқын» алгоритмі	161
<i>Даулетбаева Г.Б., Келебаева А., Ошанова К.</i> LEGO роботының сызық бойымен қозғалуға арналған «Зигзаг» алгоритмін іске асыру	164
<i>Ерсұлтанова З.С., Келебаева А.М., Ошанова К.Қ.</i> Веб сайттарды жасау технологияларын дамыту	168
<i>Занегина С.И.</i> Интернет-торговля в Казахстане: как защитить свои права	171
<i>Иксанова Н.Т., Радченко Т.А.</i> «Основы машинного обучения» в образовании	174
<i>Исабаев А. Б., Жарлыкасов Б.Ж., Абдуллина Д.М.</i> Иммерсивные технологии в образовании как новые возможности для преподавания естественных наук	177
<i>Куракина Е.В., Герасёва И.М.,</i> Использование технологий в обучении: как цифровые инструменты способствуют развитию интеллектуальных способностей	181
<i>Қазбекқызы Қ., Даулетбаева Г.Б.</i> Жасанды интеллект: тарихы, мүмкіндіктері және болашағы	184
<i>Молдабекова А. Ж.</i> Влияние искусственного интеллекта на будущее образования Республики Казахстан	187
<i>Мякушева Д.П., Архипова Г.Ю., Нуркенова Н. А.</i> Интерактивный рабочий лист как средство организации формативного оценивания на уроках информатики	190
<i>Орлов М.В., Радченко П.Н.</i> Адаптивная технология Scrum как инструмент достижения образовательных целей	194
<i>Оспанова Ш.Б.</i> Развитие навыков создания алгоритмов для решения практических задач у учащихся с использованием метода проблемного обучения	196
<i>Радченко Т.А., Калинин А.Е., Халезина К.Д.</i> Подход к обучению информатике через геймификацию процесса	199
<i>Радченко Т.А., Радченко П.Н.</i> Искусственный интеллект в образовании: трансформация учебного процесса через инновационные технологии и онлайн-форматы	202
<i>Сафронов А.В.</i> Об использовании искусственного интеллекта (ИИ) в образовательном процессе и о возможной замене традиционной подачи материала	205
<i>Серикбаев Б.Б., Ерсұлтанова З.С.</i> Особенности разработки мобильных приложений в обучении программированию	209
<i>Серикбаева А.Б., Даулетбаев Т.Н.</i> Кохоненнің өзін-өзі ұйымдастыратын карталары	213

<i>Соловьева С.В.</i> Совершенствование средств обучения информатике в школе через разработку мобильных приложений	217
<i>Удербаета Н.К., Жарлыкасов Б.Ж.</i> Использование иммерсивных технологий для обучения цифровой грамотности младших школьников	222
<i>Хакимова Т., Спабекова Ж., Закарянова Н.</i> Биткойн криптовалюта және блокчейн технологиясы: олардың ерекшеліктері	225
<i>Шәкімов А.М.</i> Внедрение искусственного интеллекта в школьную образовательную программу	229

СЕКЦИЯ 4

КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

<i>Абатов Н.Т.</i> Білім беру жүйесіне реформа жасау – уақыт талабы	232
<i>Абдигалпарова Г.М.</i> Ахмет Байтұрсынұлының ағартушылық мұрасы	235
<i>Андрюенко О.А.</i> О необходимости подготовки студентов к организации методической работы в условиях комплексного центра социального обслуживания населения	238
<i>Архипова К.Г., Колисниченко Ю.Г.</i> Проблемы и перспективы профессионального образования Казахстана в сфере искусства	242
<i>Архипова К.Г., Нарбек М.Б.</i> Развитие творческого воображения с использованием нетрадиционных техник рисования	246
<i>Ахметжанова Б.Ж., Жаксыбаев Е.Е., Майленова А.А.</i> Командообразование в современной школе в контексте повышения эффективности образовательной деятельности	248
<i>Бабич С.С.</i> Проблемы и перспективы подготовки руководителей хореографических коллективов в высших учебных заведениях	253
<i>Белогурова Н.С., Власова Е.В.</i> Lesson Study как ресурс для решения проблемы функциональной грамотности у учащихся на уроках математики, информатики и физики	256
<i>Буркулова М.С.</i> Формирование математических знаний у детей дошкольного возраста посредством метода сторителлинг	259
<i>Валиуллина А., Телегина О.С., Касымова А.Г.</i> Педагогическая поддержка учеников с интеллектуальными нарушениями в процессе обучения	262
<i>Дементей А.Г., Ли Е.Д., Байжанова С.</i> Мнемотаблицы как средство развития связной речи у детей дошкольного возраста	266
<i>Емельянова Л.А.</i> К проблеме профессиональной социализации студентов на этапе вузовского образования	269
<i>Ерденова Н.Б., Федулова Т.Б.</i> Организация внутришкольного контроля	272
<i>Есионова А.Н.</i> STEM-компетенции как первый этап профессионального образования школьников	277
<i>Жусупова Д.Ж., Лапикова М.С.</i> Занятия керамикой как способ развития творческих способностей у учащихся в учреждениях дополнительного образования	281
<i>Жусупова Д.Ж., Луковенко О.С.</i> Интеграция искусства в профессиональном обучении: новые горизонты для будущих учителей художественного труда	284
<i>Задорожная С.Н.</i> Профессиональная подготовка будущих учителей музыки в вузе на основе преподавания музыкально-теоретических дисциплин	288
<i>Қайпбаева А., Нурсейтова А.А.</i> Әбіш Кекілбаев шығармаларының ерекшеліктері	293
<i>Калиева С.А., Загородняя О.Ф.</i> Особенности билингвального обучения в контексте применения игровых модулей обучения русскому языку и литературе в общеобразовательных школах	296
<i>Калиниченко О.В., Назмутдинов Р.А., Ахметбекова З.Д.</i> Application of Distanced Education Technologies	301

<i>Касымова С.И.</i> Исследование договорного права в республике Казахстан. Актуальное состояние и перспективы на 2024 год	304
<i>Койшыгулова Д.Ж.</i> Ыбырай Алтынсариннің халық ағарту саласындағы қызметі	307
<i>Кулмагамбетова Б.Ж.</i> Ыбырай Алтынсаринның эпистолярлық мұрасы	310
<i>Куракина Е.В., Герасёва И.М.</i> Использование технологий в обучении: как цифровые инструменты способствуют развитию интеллектуальных способностей	314
<i>Логвиненко П.А.</i> Внедрение технологии прототипирования на базе научно-производственной лаборатории университета	318
<i>Луковенко Т.Г.</i> Экологическое воспитание детей: основы формирования ответственного отношения к природе с дошкольного возраста	321
<i>Нарумова М.В., Руш Т.А.</i> Современные практические приемы моделирования казахской национальной одежды	324
<i>Наумова Л.В., Ли Е.Д., Байжанова С.А.</i> Формирование национальных ценностей у дошкольников на основе реализации программы «Біртұтас тәрбие»	328
<i>Оканова А.Т.</i> Саморазвитие личности через проблемы образования в Казахстане на современном этапе и пути их решения	331
<i>Оспанова Ш.Ж., Шарипов А.С.</i> Қазақстан республикасы мен оңтүстік корейя арасындағы өзара қатынастарының дамуы	333
<i>Сералиев А.Б., Алиаскаров Д.Т., Бактыбеков М.Б.</i> Преподавание региональной географии: развитие глобальной компетенции учащегося	335
<i>Тимофеева Н.С.</i> Рефлексивная компетентность будущих педагогов-психологов	339
<i>Турлубаева Д.К.</i> Перспективы и проблемы музыкального образования в условиях современного общества	344
<i>Тупиков И.Ю.</i> Исследование причин иммиграции тюрок на территорию Ближнего Востока	347
<i>Чикова И.В.</i> Полисубъектный подход в образовании: развитие и проявление субъектности в условиях высшей школы	350
<i>Чикова И.В.</i> К проблеме сближения ценностей субъектов образовательного пространства высшей школы	354
<i>Швацкий А.Ю.</i> Формирование профессионального сознания в структуре вузовской подготовки педагогических кадров	358
<i>Шумейко Т.С., Зубко Н.Н.</i> Реализация STEM-подхода в дополнительном техническом образовании детей	362

**«ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМЫТУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ» АТТЫ
СҰЛТАНҒАЗИН ОҚУЛАРЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ–ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

**МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО–ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
СУЛТАНГАЗИНСКИЕ ЧТЕНИЯ «АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО
ОБРАЗОВАНИЯ»**

**Материалдар жинағын
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай
өңірлік университеті
Ө.Сұлтанғазин атындағы
Педагогикалық институтының
физика, математика және цифрлық
технологиялар кафедрасында
теріліп, беттелді**

**Сборник материалов набран и сверстан
кафедрой физики, математики и цифровых
технологий
Педагогического института
им. У.Султангазина
Костанайского регионального университета
имени Ахмет Байтұрсынұлы**

**Компьютерлік беттеу:
Шумейко Т.С., Радченко Т.А.**

**Компьютерная верстка:
Шумейко Т.С., Радченко Т.А.**

**Мекенжай:
110000, Қостанай қ., Байтұрсынов көш. 47
(Пединститут ғимараты, Тәуелсіздік к-сі
118, 419 каб.).
Тел.: 8 (7142) 54-83-44 (ішкі 115)**

**Адрес:
110000, г. Костанай, ул. Байтұрсынова 47
(корпус Пединститута, ул.Тәуелсіздік
118, каб. 419).
Тел.: 8 (7142) 54-83-44 (вн.115)**

**Пішімі 60*84/18.
Көлемі 23,2 б.т.
Электронды нұсқасы университеттің
ksu.edu.kz сайтында орналастырылған
желтоқсан, 2024 жыл**

**Формат 60*84/18.
Объем 23,2 п.л.
Электронный вариант размещен на сайте
университета ksu.edu.kz
декабрь 2024 года**